

ZABŁOCKI, J. *Scripta Gelliana*.

Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Wyszyńskiego, 2020, 280 s.

Autor knihy, prof. Jan Zabłocki, který působí na Fakultě právní a správní Univerzity Kardiála Stefana Wyszyńskiego (Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego), se tématu právních otázek v díle *Aula Gellia* věnuje již přes třicet let, jak se uvádí v úvodu knihy *Scripta Gelliana*. To dokazuje i skutečnost, že v průběhu této doby publikoval vícero odborných statí, ať už například v polštině, italštině či angličtině, týkajících se jednotlivých právních institutů, k nimž se v *Attických nocích* Aulus Gellius vyjadřuje.¹

Právě tyto jednotlivé texty vydané v rozmezí let 1988–2019 v právních časopisech, sbornících, i v podobě kapitol v kolektivních monografiích, jsou zařazeny do recenzované knihy. Na úvod každé kapitoly je vždy v poznámce pod čarou specifikováno, kde a s jakým vročením lze nalézt původní studii. Jednotlivé články nejsou řazeny chronologicky tak, jak postupně vycházely, ale logicky pro čtenáře dle svého obsahu. Na úvod tedy najdeme obecnější kapitoly zabývající se jednak osobností samotného *Aula Gellia*, a jednak obrazem římské rodiny, jak jej podává antický spisovatel, přičemž následuje rozbor jednotlivých institutů spadajících pod oblast práva rodinného, dědického, závazkového a procesního.

Poněkud překvapivým se jeví, že ze čtrnácti takto sebraných a znovu publikovaných článků je jich dvanáct v jazyce anglickém (a to i když jejich vydaný předchůdce byl např. v polštině), ale dva jsou ponechány v italštině. To naznačuje, a velmi stručný úvod a chybějící shrnutí na konci knihy (nebo alespoň za kapitolami týkajícími se stejného právního odvětví) potvrzují, že hlavním záměrem nebylo pojmout knihu jako ucelený pohled na právní otázky v *Attických nocích* *Aula Gellia*, ani dovést z dílčích badatelských výsledků k nim komplexní závěr (bylo-li by to vůbec možné, vzhledem k nesystematičnosti a jisté fragmentárnosti zmínek o právu v Gelliově díle). Pro čtenáře, kteří dílo autora znají a dlouhodobě sledují jeho práci, je největší předností knihy to, že dosavadní solitérně stojící výstupy shromažďuje na jednom místě pro snazší orientaci a přehlednost. Tento cíl se ostatně konstatuje také v úvodu knihy (s. 11). Badatelům, kteří původní texty autora podrobně neznají, se do rukou dostává kniha představující jedinečný soubor hloubkových sond k dílčím tématům. V mnohých případech se jedná o problematiku nesnadno uchopitelnou, k níž autor doplňuje velmi cenné i inovativní myšlenky. Zároveň jsou *Scripta Gelliana* úctyhodným shrnutím vědecké činnosti autora představujícím jeho dlouhodobý

¹ Opomenout nelze ani vystoupení na odborných romanistických konferencích, z poslední doby zmíníme např. přednášku „*Contione e comitia alla luce delle Noctes Atticae di Aulo Gellio*“ na konferenci „*Diritto romano e attualità*“, kterou pořádala KPD PFUK ve dnech 20.–22. listopadu 2019 v Praze.

a neutuchající zájem o *Noctes Atticae*. Byť toto je stěžejní autorovo zaměření, lze doplnit, že jeho vědecká činnost se neomezuje pouze tímto směrem. Prof. Zabłocki je autorem či spoluautorem monografií, učebnice římského veřejného práva, mnoha dalších studií, podílel se též na překladech římskoprávních pramenů do polštiny, založil časopis *Zeszyty Prawnicze*, v němž působí jako šéfredaktor.

Noctes Atticae jsou co do šířky témat dilem značně rozsáhlým, neboť zahrnují pasáže o lékařství, gramatice, filozofii apod. Aulus Gellius, který žil ve 2. stol. n. l., ve dvaceti knihách zanechává celou řadu jedinečných a zcela zásadních zmínek o fungování společnosti a v jeho rámci také o soudobém právu (i jeho archaické podobě). Některé z jím zmiňovaných institutů dokonce známe především (nebo pouze) z jeho vyprávění, např. *detestatio sacrorum*, nebo si o nich díky němu můžeme vytvořit alespoň trochu komplexnější představu, např. *adrogatio*, u něhož jsou Attické noci vedle Gaiových Institucí nejdůležitějším zdrojem poznání. Stejně tak jsou cenné zmínky či přímo citace z děl právníků, která se do dnešních dob nezachovala.

Výzkum právních institutů zachycených v neprávních zdrojích (antické literatuře, epigrafických památkách atd.) je, nebo by alespoň měl být podstatnou součástí právní romanistiky. V neprávních pramenech totiž mnohdy nacházíme cenné informace, které osvětlují, doplňují či upřesňují naši představu o právních normách a jejich uplatnění v praktickém životě starověkých civilizací. Nejinak je tomu, podíváme-li se do Attických nocí, a v tomto směru je přínos jednotlivých studií v knize obsažených značný.

Co se týče jednotlivých článků, resp. kapitol, kniha začíná úvodem do Gelliiova života (*The Intellectual Background of Aulus Gellius*, s. 13–43). Následuje představení římské rodiny, založené do značné míry právě na líčení uvedeném v Gelliiově díle. Autor v závěru uvádí, že přestože informace v kapitole obsažené jsou romanistům všeobecně známé, je třeba si uvědomit, že za jejich znalost vděčíme do značné míry právě Attickým nocím (*The Picture of a Roman Family in Noctes Atticae by Aulus Gellius*, s. 45–61).

Další studie pak již směřují ke konkrétním institutům. Kapitola „*Postumus in Noctes Atticae by Aulus Gellius*“ (s. 63–70) shrnuje úvahy týkající se doby těhotenství a nejzazší doby porodu ve vztahu k určení potomka jako legitimního, a tedy jako vlastního dědice (*suus heres*) zesnulého otce rodiny. Následující text se věnuje přijímání potomků do rodiny pomocí osvojení, konkrétně adrogace, a komplexně postupuje od terminologie, role pontifiků při zkoumání podmínek adrogace, vyloučení adrogace žen a nedospělců, až po zapojení lidového shromáždění do celé této procedury, to vše ve srovnání především s ustanoveními Gaiových Institucí, ale i dalších pramenů (*Adrogatio in Roman Law*, s. 71–92). Gellius se ve svém díle zabýval také otázkou zákazu pití vína (*temetum*) stanovenému ženám. Příslušný text profesora Zabłocki se zabývá identifikací rozsahu tohoto zákazu, důvody a důsledky jeho porušení, a dokládá je konkrétními příklady zachovanými v dílech antických autorů (*The Prohibition on Women Drinking Wine in Ancient Rome*, s. 93–104).

Od rodinného práva se pozornost přesouvá k právu dědickému, když rozebíraným tématem je nejprve archaické *consortium ercto non cito*, společenství dědiců (*Consortium ercto non cito in Aulus Gellius's Noctes Atticae*, s. 105–117). Polemiku vyvolává Gelliiovo srovnání tohoto institutu s majetkovým režimem v Pythagorově škole, které autor neshledává na základě studia dalších zdrojů přílišným. V další části profesor Zabłocki zkoumá pořízení závětí ženami v nejstarších dobách (*Appunti sul testamentum mulieris in età arcaica*, s. 119–143). Nejprve se věnuje zvláštnímu postavení Vestálek, následně

rozebírá oba nejstarší druhy závěti – *testamentum in procinctu* a *testamentum calatis comitiis*. U posledně jmenovaného dochází k závěru, že o něm nebylo lidem hlasováno, ale byl pouze přijímán na tzv. *contiones*, neformálních shromážděních lidu, která předcházela samotným komiciím, a proto jej mohly pořádit i ženy, neboť ty se dle autora zúčastňovaly právě *contiones*. Zajímavým, ale stále zastřeným tajemstvím, je pojem *sacrorum detestatio*, objevující se pouze u Gellia (Appunti sulla *sacrorum detestatio*, s. 145–164). Autor nejprve prochází hypotézy, které se ve vztahu k *sacrorum detestatio* objevují, a to podle toho, s čím tento pojem souvisí – s testamentem, adrogací, typem přísahy, zrušením či konstituováním soukromého kultu. Následně přichází s vlastním osvětlením tohoto institutu, který má sloužit k vyloučení zasvěcené osoby (*homo sacer*) z rodiny, a tedy také z dědění (jakýsi předchůdce vydědění).

„*Furtum in the Light of Aulus Gellius's Noctes Atticae*“ (s. 165–174), tak se nazývá další kapitola knihy *Scripta Gelliana*. Zde i na jiných místech je zdůrazněno, že význam díla Aula Gellia spočívá mimo jiné v tom, že nám přináší alespoň střípky textů starověkých autorů, které by nám byly jinak zcela neznámé. Profesor Zablocki mapuje, čemu se Gellius v souvislosti s krádeží věnuje. Jde o úpravu institutu krádeže v Athénách, Spartě, Egyptě a samozřejmě také v římském právu – v Zákoně XII desek, ale i u dalších autorů –, o definici pojmu *furtum*, vymezení jeho typů (*furtum manifestum / nec manifestum / conceptum a oblatum*, i *furtum usus*) a sankcí za ně, ale také o dílčí otázky, např. *lex Atinia de rebus subreptis* apod.

Následující tři kapitoly knihy jsou založeny na témže rozhovoru zachyceném Gelliem (Gell. *NA* 20, 1) mezi právníkem Sextem Caeciliem a filozofem Favorinem ohledně různých ustanovení Zákona XII desek a jejich interpretace, přičemž se zdůrazňuje, že je třeba zasazovat příslušná zákonná ustanovení do kontextu doby, v níž vznikala, ale také zjistit význam slov, aby mohla být správně pochopena a vyložena. V prvním z těchto tří textů (Procedural Guarantees of the Defendant, s. 175–187) se analyzuje část rozhovoru o institutu *in ius vocatio*, konkrétně případ povolávání na soud těch osob, jimž podle Tab. I, 3 zabraňuje stáří nebo nemoc, přičemž jádrem je výklad ohledně latinských výrazů *morbus*, *iumentum* a *arcera*, tj. definice nemoci a prostředku, který by měl být poskytnut k dopravě na soud. Druhá kapitola (Punishment by Talion in Roman Law, s. 189–211) pojednává o deliktu *iniuria* a odvetě (*talio*) a diskusi nad mírností, resp. tvrdostí ustanovení, které se na ně v Zákoně XII desek vztahují. Triádu kapitol, které se soustředí na shrnutí Favorinových a Caeciliových myšlenek, uzavírá ta, týkající se exekuce dlužníka, především té části celé procedury, kdy dochází k hrdelnímu trestu, a to rozsekání insolventního dlužníka více věřiteli. Text rozebírá stanoviska obou mužů, přičemž Sextus Caecilius v této souvislosti upozorňuje na důležitost samotné hrozby zásadním trestem, který spojuje s nedodržením jedné z nejvýše ceněných římských ctností – *fides* (Compulsory Execution in the Law of the Twelve Tables, s. 213–240).

Poslední dvě studie se věnují postavení soudce a jeho rozhodování. První text popisuje obtíže samotného Aula Gellia při rozhodování sporu jako *iudex privatus*, které vylíčil ve svém díle. Na straně žalobce byl nedostatek důkazů o tvrzeném právním jednání, avšak jednalo se o ctihodnou a důvěryhodnou osobu, proti které stál žalovaný s nepříliš dobrou pověstí. Ani po poradách s přáteli i filozofem Favorinem nebyl mladý Gellius schopen se přiklonit ani k jedné straně, z tohoto důvodu svou roli v případě vyřešil přísahou *sibi non liquere*, čímž dal najevo, že případ nemůže rozhodnout (*Iudex qui iuravit rem sibi non*

liquere, s. 241–255). V závěrečné kapitole profesor Zabłocki s odkazem opět na Gelliovo vyprávění uvádí konkrétní příběhy soudců, u nichž se poukazuje na jistá morální dilemata, s nimiž se museli potýkat (*Judicis at amici officium salvare*, s. 257–265). Autor shrnuje, že Aulus Gellius se v mnohých jím vyprávěných příbězích dotýká etických otázek, jak se chovat a jak žít, vztahu práva a morálky, činí tak však vždy s oporou soudobých autorit a po prostudování děl antických spisovatelů, která se nám také díky němu alespoň částečně dochovala.

Kamila Stloukalová

doi: 10.14712/2464689X.2021.25